

Nieuwe bedrijven in Nederland

PROF. DR. E. WEVER*

In het regionaal-economische beleid is van oudsher meer aandacht geschonken aan het aantrekken van bedrijven die elders waren gevestigd dan aan het oprichten van nieuwe bedrijven en de overlevingskansen van de nieuw opgerichte bedrijven. Bijgevolg is ook weinig gekeken naar de factoren die het klimaat bepalen waarin veel nieuwe bedrijvigheid ontstaat. Uit een analyse van de inschrijvingen in en uitschrijvingen uit het Handelsregister van de Kamers van Koophandel en Fabrieken blijkt een vrij duidelijk beeld te ontstaan van de regionale verschillen in aantallen bedrijvenoprichtingen: in de Randstad en de daaraan grenzende Kamerdistricten worden per 10.000 inwoners de meeste ondernemingen opgericht, in het Noorden, Twente en Zuid-Limburg de minste. Maar als van de nieuwe inschrijvingen per 10.000 inwoners de uitschrijvingen worden afgetrokken blijkt dat, op een enkele uitzondering na, de „sterkste” districten in de middenzone tussen de Randstad en de erkende probleemregio's liggen.

Inleiding

De regionale verschillen in de omvang van de werkloosheid worden in ons land door de overheid als een probleem ervaren, het z.g. regionale probleem. Om in de als ongewenst beschouwde situatie verbeteringen aan te brengen, wordt daarom regionaal beleid gevoerd. Dit beleid beoogt om in iedere regio de omvang van de beroepsbevolking en de werkgelegenheid, zowel kwantitatief als kwalitatief, zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. „Zoveel mogelijk” houdt in dit verband in dat wordt getracht de regionale component in de werkloosheid weg te werken. Dit tracht men te realiseren via een strategie waarbij „het werk naar de mensen” wordt gebracht. Met behulp van bepaalde maatregelen wordt gepoogd extra werkgelegenheid te creëren in die regio's waar het tekort het grootst is. Dergelijke regio's worden aantrekkelijker gemaakt als vestigingsplaats voor „nieuwe” bedrijven. Tot voor kort betekende „nieuw” overwegend het aantrekken van bestaande, doch elders gevestigde ondernemingen.

De toepassing van beleidsinstrumenten in het kader van het regionaal beleid veronderstelt inzicht in de factoren die de spreiding van de werkgelegenheid en de veranderingen daarin bepalen. Dit inzicht is nog altijd beperkt. Eén van de oorzaken daarvoor is het ontbreken van gedesaggregeerde werkgelegenheidsgegevens. Over de bijdrage van oprichtingen, opheffingen, uitbreidingen, inkrimpingen, immigraties en emigraties op het saldo van de regionale werkgelegenheidsontwikkeling tasten we veelal in het duister. Toch realiseren we ons maar al te goed dat de invloed van elk van deze werkgelegenheidscomponenten in verschillende regio's niet gelijk hoeft te zijn. In de ene regio zijn opheffingen doorslaggevend, in de andere spelen verplaatsingen een grote rol. Regio-specifieke beleidsmaatregelen lijken in zo'n situatie voor de hand te liggen.

Er is reeds opgemerkt dat in het regionaal beleid het accent altijd sterk heeft gelegen op de component verplaatsing (acquisitie). Deze component heeft, om begrijpelijke redenen, de laatste jaren aan betekenis ingeboet. Terecht wordt daarom in het beleid de laatste tijd meer aandacht besteed aan andere werkgelegenheidscomponenten. Vooral de oprichtingen mogen zich in een groeiende belangstelling verheugen. Dit artikel 1) sluit aan op deze belangstelling. Centraal staan namelijk de volgende twee vragen:

- waar in Nederland worden de meeste nieuwe bedrijven opgericht?
- waar weten deze nieuwe bedrijven zich het best te handhaven?

Oprichtingen en regio

Het midden- en kleinbedrijf is de laatste jaren steeds nadrukkelijker „uit de schaduw van de groten” 2) getreden. Hiervoor worden verscheidene oorzaken aangevoerd. Zo zou een aantal traditionele eigenschappen van het kleine bedrijf (spaarzin, arbeidsethos) een herwaardering hebben ondergaan. Het kleine bedrijf biedt ook een alternatief voor dreigende werkloosheid. Sommigen zien vooral een rol weggelegd voor het kleine bedrijf bij de technologische vernieuwing die onze economie nodig heeft. Anderen zien in het kleinbedrijf een mens- en milieuvriendelijk alternatief voor het grootbedrijf.

In het kader van het regionaal beleid is belangrijker geweest de op het bekende Birch-rapport terug te voeren opvatting dat de startende ondernemer een belangrijke bijdrage kan leveren tot het oplossen van onze werkgelegenheidsproblemen. Dagelijks wordt en niet alleen in de probleemgebieden op deze opvatting ingespeeld (bedrijfsverzamelgebouwen, BTC's, transferpunten, starterscursussen enz.). David Birch 3) stelde namelijk: „it makes little sense to attempt to influence firms to move (in the physical sense), nor is there much opportunity to influence the rate at which firms contract or go out of business. Practically all the leverage lies in affecting where new firms locate and where existing firms choose to expand”. Sommige gebieden kennen, gegeven deze conclusie, blijkbaar meer oprichtingen of bedrijfsgeboorten dan andere.

Een indicatie voor de oorzaak van dit verschil in bedrijfsgeboorten zou kunnen worden ontleend aan Shapero 4), zij het dat

* Hoogleraar economische geografie aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Dank is verschuldigd aan drs. J. Milder, die behulpzaam is geweest bij het samenstellen van dit artikel.

1) In deze bijdrage zijn de uitkomsten uit een vijftal onderzoeksrapporten samengevoegd: *Sokke jierren binnen der net folle*, KvK, Leeuwarden, 1981; *Nieuwe ondernemingen in Limburg*, SKL, Roermond, 1983; *Nieuwe ondernemingen in Gelderland*, SKG, Arnhem, 1983; *Nieuwe bedrijven in de Olde Landschap*, KvK, Meppel, 1984; en *Nieuwe bedrijven in Nederland*, Van Gorcum, Assen, 1984, alle van de hand van de auteur.

2) A. van der Zwan, *Uit de schaduw van de groten*, *ESB*, 7 oktober 1981, blz. 976-980.

3) D.L. Birch, *The job generation process*, MIT, Cambridge (Mass.), 1979.

4) A. Shapero, *New business formation*, BTC-Twenthe, Enschede, 1983.

en Birch en Shapero praten vanuit een Amerikaanse achtergrond. Daarop gebaseerde uitspraken voor de situatie in Nederland dienen met enige scepsis te worden bezien. Shapero onderscheidt een viertal hoofdmotieven die mensen er toe kunnen brengen voor zich zelf te beginnen. Dit is in de eerste plaats een „displacement factor”, de factor die de aanleiding is voor of de noodzaak tot het starten van een eigen bedrijf. Als tweede noemt hij de „disposition to act”. Dit zouden we kunnen zien als de karaktereigenschappen die de potentiële ondernemer van de andere mensen onderscheidt. In de derde plaats is er de „credibility factor”, het sociale klimaat in een gebied, dat meer of minder positief staat tegenover het zelfstandig ondernemerschap. Als vierde is er de „availability of resources”, die de te maken stap gemakkelijker of moeilijker kunnen maken.

Het is niet ondenkbaar dat de vier genoemde hoofdmotieven in verschillende gebieden een verschillende betekenis bezitten en dat daardoor het aantal oprichtingen ruimtelijk varieert. In de regionaal-economische literatuur wordt daarbij eigenlijk alleen aan het laatste motief aandacht besteed 5). Hoewel dit vanuit beleidsoverwegingen te verdedigen valt, moet worden beklemtoond dat de verklaring voor het ruimtelijk patroon van de oprichtingen waarschijnlijk meer vraagt dan uitsluitend een beschouwing over ruimtelijke variatie in de „availability of resources”. De resultaten van het onderzoek waarover hier wordt gerapporteerd, wijzen ook in deze richting, zelfs al staat de verklaring van het gevonden patroon hier niet centraal.

Het onderzoek

Het uitgevoerde onderzoek betreft een z.g. jaargangenanalyse. Daarin wordt geregistreerd wat er in de loop der tijd is gebeurd met bedrijven die in een bepaald jaar zijn opgericht. De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit de Handelsregisters van de Kamers van Koophandel en Fabrieken. Oprichtingen komen overeen met inschrijvingen in dit register. Dit betekent dat niet alle voor de regionale werkgelegenheid relevante oprichtingen in het onderzoek zijn betrokken, doch uitsluitend (het grootste deel van) de marktsector. Overheidsinstellingen, maatschappelijke

diensten, zelfstandige beroepsbeoefenaren, het grootste deel van de landbouw en zuivere productie-eenheden vallen buiten het Handelsregister en derhalve buiten dit onderzoek. Niet alle inschrijvingen zijn echter als een oprichting beschouwd. Buiten beschouwing gelaten zijn inschrijvingen waarvoor het verschil tussen vestigings- en inschrijvingsdatum meer dan twee jaar bedraagt, inschrijvingen waarbij zichtbaar sprake is van een voortzetting van bestaande activiteiten, inschrijvingen die uitsluitend een statutair karakter bezitten en inschrijvingen die betrekking hebben op hobby- of „papieren” activiteiten 6).

Het onderzoek, waarin drie jaargangen: 1970, 1975 en 1980 zijn gevolgd in 23 districten (figuur) van een Kamer van Koophandel (ca. 60.000 dossiers) heeft niet alleen betrekking op startende bedrijven. Ook de naar een bepaald district verplaatste bedrijven en daar opgerichte filialen van reeds bestaande ondernemingen zijn meegenomen. Voor het betrokken district zijn dit immers nieuwe bedrijven.

Oprichtingen: ruimtelijk patroon

Het aantal oprichtingen (= inschrijvingen Handelsregister) is in de tijd gezien sterk toegenomen. In de 23 beschouwde Kamerdistricten (van de in totaal 37 districten) werden in 1970 nog „slechts” 10.301 oprichtingen geregistreerd. In 1975 waren dit 13.999 en in 1980 zelfs 18.039. Om de Kamerdistricten met elkaar te kunnen vergelijken is het aantal oprichtingen in eerste instantie gerelateerd aan het aantal inwoners. Per 10.000 inwoners werden in 1970 in alle districten samen 13,8 oprichtingen geregistreerd, in 1980 echter 22,6 (+64%). Blijkbaar neemt de belangstelling voor het zelfstandig ondernemerschap in Nederland toe.

Tabel 1 geeft het regionale plaatje weer. In 1970 telden de districten Haarlem en Waalwijk het grootste aantal oprichtingen. Ze werden gevolgd door Roermond, Gouda, Maastricht, Breda, Amersfoort, Vlaardingen en Tilburg. In een wat troosteloze positie verkeerde het district Leeuwarden. Ook Meppel, Veendam,

Figuur. De districten van de Kamers van Koophandel en Fabrieken

Tabel 1. Het totaal aantal oprichtingen per jaargang en per Kamerdistrict per 10.000 inwoners

District	Jaargang			Totaal
	1970	1975	1980	
Leeuwarden	7,6	9,8	14,7	10,8
Veendam	10,4	11,6	11,2	11,1
Meppel	9,0	11,9	18,4	13,3
Hengelo	12,1	13,7	17,3	14,5
Harderwijk	13,4	19,0	22,2	18,5
Zutphen	10,6	18,2	20,0	16,5
Arnhem	11,4	14,7	17,7	14,7
Nijmegen	13,9	14,6	19,1	16,0
Tiel	13,7	22,6	29,2	22,3
Amersfoort	17,5	26,7	31,0	25,6
Haarlem	18,3	21,8	22,9	21,0
Rotterdam	14,5	23,4	28,5	21,9
Vlaardingen	16,9	17,8	26,1	20,0
Gouda	18,1	23,6	29,2	24,0
Waalwijk	18,3	24,2	30,5	24,8
Breda	17,8	20,2	26,6	21,7
Tilburg	16,7	22,6	24,2	21,3
Den Bosch	14,8	17,0	24,2	18,9
Venlo	12,7	19,1	20,5	17,6
Roermond	18,2	20,9	30,3	23,2
Heerlen	13,1	14,2	17,9	15,1
Maastricht	17,8	18,1	19,0	18,3
Middelburg	14,3	18,1	24,9	19,4
Totaal	13,8	17,8	22,6	18,2

5) Zie o.a. E.F. ten Heuvelhof en S. Musterd, De „vruchtbaarheid” van gebieden voor het starten van bedrijven, *ESB*, 7 september 1983, blz. 799-805.

6) Voor de problemen samenhangend met het gebruik van het Handelsregister ten behoeve van regionaal-economisch onderzoek wordt verwezen naar de rapporten waarop deze bijdrage is gebaseerd.

Zutphen, Arnhem, Hengelo, Venlo en Heerlen namen toen een weinig benijdenswaardige positie in. Het verschil tussen beide koplopers en de hekksluiter was opvallend groot: 18,3 tegen 7,6 oprichtingen per 10.000 inwoners.

In de sport hebben ranglijsten gelukkig de eigenschap dat ze er per seizoen anders uitzien. Vanuit de regionaal-economische optiek wordt wel eens aangenomen dat de ranglijst van sterke en zwakke regio's vrij stabiel zou zijn (7). De hekksluiter van 1970 kunnen echter aan het beeld van jaargang 1975 een aanmoediging ontleen om niet bij de pakken neer te gaan zitten. De ranglijst heeft namelijk nogal wat veranderingen ondergaan. Zo hebben de districten Amersfoort, Rotterdam en Tiel een opvallende winst geboekt. In die volgorde nemen ze plaats één, vier en vijf in. De districten Waalwijk, Gouda, Tilburg, Haarlem, Roermond en Breda hebben zich goed weten te handhaven. In de onderste helft van de ranglijst hebben Venlo, Zutphen en Harderwijk zich van de laatste plaatsen kunnen verwijderen, Maastricht en Nijmegen hebben hun positie zien verslechteren. Onveranderlijk zwak blijft het optreden van de drie noordelijke districten. Ook voor Hengelo, Arnhem en Heerlen is er opnieuw weinig reden tot juichen.

Ondanks de overeenkomsten met 1975 laat jaargang 1980 opnieuw een aantal wijzigingen zien. De eerste vijf plaatsen worden ingenomen door districten die in voorbeschouwingen ongetwijfeld minder hoog zijn ingeschat: Amersfoort, Waalwijk, Roermond, Tiel en Gouda. Een gunstige positie is er opnieuw voor Rotterdam en Breda. Een goed resultaat wordt geboekt door Vlaardingen, Middelburg, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Harderwijk. Haarlem lijkt echter steeds meer moeite te krijgen om zich in de bovenste regionen te handhaven. In de onderste helft van de ranglijst komen we vertrouwde namen tegen. Leeuwarden heeft de laatste plaats echter overgedaan aan Veendam. Hengelo, Heerlen en Arnhem scoren ook nu weer laag. Daarmee vergeleken hebben Nijmegen en vooral Meppel hun positie kunnen verbeteren. Het verschil tussen koploper en hekksluiter is in 1980 nog weer groter dan in de beide voorgaande jaargangen, namelijk 19,8 oprichtingen per 10.000 inwoners.

Wanneer we gemakshalve voorbijgaan aan het feit dat in het ene district het aantal oprichtingen als gevolg van een extern initiatief (verplaatsingen, buitenfilialen) groter is dan in het andere gebied, kan op basis van tabel 1 een aantal samenvattende conclusies worden getrokken:

1. de regionale variatie in het aantal oprichtingen is opvallend groot en heeft geenszins de neiging geringer te worden. Dit onderstreept de betekenis van oprichtingen voor de ruimtelijke spreiding van de werkgelegenheid en daardoor voor het regionaal sociaal-economisch beleid;
2. de gebieden die in ons land deel uitmaken van het regionaal beleid nemen op de oprichtingenranglijst een weinig rooskleurige positie in. Het district Nijmegen slaat nog het minst slechte figuur, terwijl Meppel enigszins in de lift lijkt te zitten;
3. hoewel de Kamerdistricten uit de Randstad (met name Gouda en Rotterdam) veel oprichtingen tellen, zijn er andere districten die het nog beter doen, of minstens even goed. Daarmee leveren deze districten: Amersfoort, Tiel, Roermond, Waalwijk, het overtuigende bewijs dat er ook buiten de Randstad oprichtingsinitiatieven en -kansen zijn;
4. het totale beeld laat een sterke positie zien voor de Kamerdistricten gelegen in wat wel wordt genoemd de Halfwegzone. Dit zou kunnen aansluiten bij wat Lambooy en Huizinga (8) de ruimtelijke uitdijing van de Randstad hebben genoemd.

Behalve tegen het inwonertal kan het aantal oprichtingen ook worden afgezet tegen het totale bedrijvenbestand (totaal aantal inschrijvingen in het Handelsregister) in de verschillende districten. Voor jaargang 1980 zijn de gegevens daarvoor vermeld in tabel 2. Vergeleken met tabel 1 is het aldus verkregen beeld in essentie hetzelfde. Ook nu behoren tot de koplopers de districten Amersfoort, Waalwijk, Tiel, Breda, Gouda en Roermond. Vlaardingen en 's-Hertogenbosch vinden aansluiting bij deze kopgroep. Bij de achterblijvers vinden we opnieuw Veendam, Leeuwarden, Hengelo, Arnhem en Heerlen. Gezakt op de ranglijst is Maastricht. Ook nu weer is voor Meppel een opgaande lijn te bespeuren.

Tabel 2. Het aantal oprichtingen in 1980 als percentage van het totale bedrijvenbestand op 1 januari 1980 per Kamerdistrict

District	Percentage	District	Percentage
Leeuwarden	5,2	Vlaardingen	8,2
Veendam	4,3	Gouda	7,5
Meppel	6,7	Waalwijk	8,1
Hengelo	5,6	Breda	7,6
Harderwijk	7,1	Tilburg	7,1
Zutphen	6,1	Den Bosch	7,6
Arnhem	5,7	Venlo	6,0
Nijmegen	6,5	Roermond	7,5
Tiel	7,6	Heerlen	5,8
Amersfoort	8,8	Maastricht	4,8
Haarlem	6,3	Middelburg	6,7
Rotterdam	6,5		

Oprichtingen en sectorstructuur

De ene oprichting is de andere niet. Niet ieder opgericht bedrijf is voor de regionale economie van evenveel betekenis. Een bedrijf dat een voor de regio nieuw product maakt bestemd voor export, is niet te vergelijken met een nieuwe bar of discotheek. Aangenomen mag worden dat er tussen de Kamerdistricten verschillen bestaan in de aard van de opgerichte activiteiten. De meeste ondernemers starten namelijk met activiteiten waarmee ze vertrouwd zijn. Er bestaat derhalve een verband tussen de oprichtingstructuur en de regionaal-economische structuur. Daarom zijn in tabel 3 ook gegevens vermeld over de sectorstructuur bij de oprichtingen. Omwille van de leesbaarheid is volstaan met het vermelden van slechts vijf hoofdsectoren.

De middenstand blijkt veruit de meeste oprichtingen voort te brengen, gevolgd door de zakelijke dienstverlening. Tussen 1970 en 1980 is het aandeel in de oprichtingen van de middenstand echter wel gestaag afgenomen en dat van de zakelijke diensten toe genomen. De verschillen tussen de districten blijken ook nu weer aanzienlijk te zijn, men vergelijke de structuur in Rotterdam en Heerlen. Bezien we de hoofdsectoren elk afzonderlijk, dan blijkt de industrie sterk vertegenwoordigd te zijn in de districten Waalwijk en Tiel. Heerlen is sterk georiënteerd op de

Tabel 3. Oprichtingen en sectorstructuur: het aandeel van een aantal hoofdsectoren in het totaal aantal oprichtingen (1970, 1975 en 1980 samen)

Kamerdistrict	Sector				
	industrie	bouw	groothandel	middenstand	diensten
Leeuwarden	10,3	9,6	12,2	33,4	18,1
Veendam	7,4	7,8	9,3	52,4	13,7
Meppel	9,1	8,1	12,9	36,9	19,0
Hengelo	11,1	8,5	14,6	35,6	18,6
Harderwijk	9,4	9,2	15,3	36,0	18,0
Zutphen	8,6	7,9	14,4	43,8	22,9
Arnhem	11,0	7,0	15,1	34,9	18,5
Nijmegen	9,4	8,1	13,5	37,9	18,3
Tiel	12,7	10,1	16,1	30,1	17,5
Amersfoort	8,5	6,3	18,0	29,7	24,7
Haarlem	6,8	8,5	17,9	30,5	21,5
Rotterdam	8,5	9,4	18,5	23,2	29,0
Vlaardingen	11,1	8,8	15,2	27,3	21,2
Gouda	9,8	11,5	15,2	22,4	25,8
Waalwijk	13,5	8,4	20,8	27,0	18,2
Breda	9,3	7,8	16,5	32,0	20,4
Tilburg	9,0	7,6	15,8	33,2	21,8
Den Bosch	10,0	11,3	17,0	30,9	18,7
Venlo	9,7	6,9	19,9	35,7	13,7
Roermond	8,5	8,7	12,7	41,9	16,1
Heerlen	7,5	13,3	9,4	40,4	14,2
Maastricht	9,1	9,9	10,4	40,9	15,6
Middelburg	8,2	5,8	10,8	35,9	22,2

7) J.H.P. Paelinck, J.J. van Duijn en J.G. Lambooy, *Rapport inzake het regionaal sociaal-economische beleid en het ruimtelijke beleid*, SER, Den Haag, 1983.

8) J.G. Lambooy en J.H. Huizinga, *Het nieuwe Westen des Lands. Balans van 20 jaar ontwikkeling*, *Intermediair*, 15 maart 1977.

bouw, Waalwijk en Venlo op de groothandel. In de districten Veendam, Zutphen en de drie Limburgse districten Roermond, Heerlen en Maastricht wordt driftig gestart in de middenstand. Daarentegen lijkt het klimaat voor de oprichting van nieuwe bedrijven in de zakelijke dienstverlening vooral gunstig in Rotterdam, Gouda en Amersfoort.

Intuïtief zal menigen nu bepaalde conclusies hebben getrokken inzake de sterke of zwakke kanten van de oprichtingen in de diverse gebieden. Men dient zich echter wel te realiseren dat het moeilijk is, zo niet gevaarlijk, om op basis van gegevens zoals vermeld in tabel 3 al te stellige uitspraken te doen. Zo zijn veel oprichtingen in de middenstand vanuit de regio geredeneerd zeker niet negatief te beoordelen, wanneer zich in deze regio een tekort aan middenstandsvoorzieningen voordoet. Bovendien is het begrip „sterke” sector misleidend. Er zijn alleen sterke en zwakke bedrijven. Met deze relativerende opmerkingen in het achterhoofd kunnen toch, zij het voorzichtig, enkele algemene conclusies worden getrokken:

- de toch al gunstige positie van de districten Amersfoort, Rotterdam en Gouda lijkt zich op basis van de sectorstructuur nog te versterken;
- bij de eerder geconstateerde sterke positie van het district Roermond wordt een vraagteken geplaatst;
- er is weinig aanleiding te veronderstellen dat de probleemgebieden hun zwakke positie via de sectorstructuur van de oprichtingen hebben kunnen verbeteren. Leeuwarden is mogelijk een uitzondering, maar voor Veendam, Heerlen en Maastricht lijkt dit zeker niet te gelden.

Ondanks het feit dat de indeling in de vijf hoofdsectoren opvallende regionale verschillen laat zien, is het werken met dergelijke grove categorieën tamelijk onbevredigend. Daarom is voor de industriële sector een verdere differentiatie doorgevoerd. Op basis van de door de Commissie inzake de voortgang van het industriebeleid (in de wandelgangen de Commissie-Wagner) onderscheiden hoofdaandachtsgebieden en activiteitenvelden zijn een zestigtal viercijferige branchecodes onderscheiden 9). Branchecodes die mogelijk, maar vooralsnog niet meer, zouden kunnen samenvallen met deze activiteitenvelden. Per Kamerdistrict is het aantal oprichtingen in deze „Wagner”-categorieën vastgesteld en uitgedrukt als percentage van het totaal aantal oprichtingen (tabel 4).

Hoe scoren de verschillende districten nu op deze „Wagner”-lijst? Nogmaals zij herhaald dat deze lijst uitsluitend betrekking heeft op industriële activiteiten. Ook hier geldt dat een nieuw be-

drijf in de „Wagner”-categorieën niet automatisch betekent een „goed” of „sterk” bedrijf. Gerelateerd aan het totaal aantal oprichtingen blijkt het district Vlaardingen veruit tot de hoogste score te komen, op afstand gevolgd door Rotterdam, Breda en Harderwijk. Opvallend is ook het hoge „Wagner”-aandeel van districten die zich in het verhaal tot nu toe nauwelijks konden laten gelden: Arnhem, Nijmegen, Zutphen maar ook Heerlen, Leeuwarden en Veendam. Deze districten scoren zelfs hoger dan Amersfoort en Haarlem.

De nadruk die bij de „Wagner”-lijst ligt op de industrie, leidt er uiteraard toe dat districten met relatief weinig industriële oprichtingen een grote kans hebben op een laag „Wagner”-aandeel. Daarom is het aantal „Wagner”-oprichtingen ook afgezet tegen het totaal aantal industriële oprichtingen. Dit leidt echter niet tot grote afwijkingen. Voor Veendam wordt de situatie echter nog iets gunstiger. De hoogte van de weergegeven percentages geeft overigens wel een aanwijzing dat een bedrijf met een activiteit van de „Wagner”-lijst niet automatisch een bedrijf is met gunstige economische perspectieven. Het is nauwelijks aannemelijk dat in het district Vlaardingen bijna één op de twee oprichtingen dit predikaat verdient.

Wanneer het aantal „Wagner”-oprichtingen wordt gerelateerd aan de omvang van de bevolking, ontstaat een ander beeld. Niet zozeer wat betreft de kopposities; deze blijven voorbehouden aan Vlaardingen en Rotterdam. Voor Breda, Waalwijk, Gouda en Harderwijk is de uitkomst ook aantrekkelijk. Een reeds vertrouwd beeld zien we aan de staart van de ranglijst: Meppel, Leeuwarden en Veendam. Toch was het aandeel van de „Wagner”-oprichtingen in beide laatste districten niet onbevredigend. Hieruit kan worden afgeleid dat de lage waarde per 10.000 inwoners daar niet het gevolg is van „verkeerde” oprichtingen in de industrie, maar gewoon van te weinig industriële oprichtingen. Een omgekeerde situatie doet zich voor in het district Roermond. Daar bevinden zich onder de oprichtingen relatief weinig uit de „Wagner”-lijst. Door het grote aantal oprichtingen wordt desondanks een redelijk aantal per 10.000 inwoners bereikt.

Wanneer we de uitkomsten van deze exercitie met de „Wagner”-lijst zien als aanvulling op de eerder getrokken conclusies op basis van de opbouw naar bedrijfssectoren, verandert het beeld slechts gradueel (het aandeel van de industrie in de oprichtingen ligt rond 10%). Het eerder geplaatste vraagteken bij Roermond is iets groter geworden. Van de Randstaddistricten valt Haarlem enigszins uit de boot. De positie van de probleemgebieden lijkt daarentegen iets minder zorgwekkend.

Oprichtingen en uitschrijvingen

Geconfronteerd met de oprichtingenranglijst werd met name in de gebieden met weinig oprichtingen nogal eens, en terecht, gewezen op de noodzaak om ook de aard van de oprichtingen en de overlevingskans hiervan in de beschouwing te betrekken. Het is natuurlijk leuk wanneer je veel oprichtingen hebt, maar wanneer deze binnen de kortste tijd weer zijn verdwenen, schiet je er niet zoveel mee op. Daarom is ook het aantal uitschrijvingen (eventueel te verdelen in opheffingen, verplaatsingen naar elders en administratieve mutaties) onder de tot de jaargangen 1970, 1975 en 1980 behorende oprichtingen vastgesteld. Daarbij bleek dat de overlevingskans van de oprichtingen tussen 1970 en 1980 nauwelijks was veranderd. Alleen voor 1980 was het beeld iets ongunstiger. Blijkbaar had het tot voor kort toenemende aantal faillissementen meer te maken met het toenemende aantal inschrijvingen dan met een kortere levensduur van nieuwe ondernemingen.

Interessanter is de ruimtelijke variatie in het aantal uitschrijvingen. Tabel 5 bevat daarover gegevens, die overigens niet alle volledig vergelijkbaar zijn. Er blijken zich weer duidelijke verschillen voor te doen, hetgeen in strijd is met de bevindingen van Birch. Het verschil tussen enerzijds Vlaardingen en Rotterdam

Tabel 4. Oprichtingen en sectorstructuur: het aantal oprichtingen in de „Wagner”-categorieën als percentage van het totaal aantal oprichtingen, het aantal industriële oprichtingen en per 10.000 inwoners (1970, 1975 en 1980 samen)

District	Procentueel aandeel		Per 10.000 inwoners
	totaal	industrie	
Leeuwarden	2,17	21,1	0,70
Veendam	2,28	30,8	0,76
Meppel	1,71	18,8	0,68
Hengelo	1,87	16,9	0,81
Harderwijk	3,09	32,9	1,72
Zutphen	2,22	25,7	1,10
Arnhem	2,32	21,0	1,02
Nijmegen	2,34	25,0	1,12
Tiel	1,99	15,6	1,33
Amersfoort	1,78	21,1	1,37
Haarlem	1,73	25,3	1,09
Rotterdam	3,22	37,8	2,12
Vlaardingen	5,21	47,0	3,03
Gouda	2,55	26,0	1,84
Waalwijk	2,57	19,0	1,91
Breda	3,05	32,8	1,99
Tilburg	1,42	15,9	0,91
Den Bosch	1,95	19,5	1,11
Venlo	2,00	20,7	1,06
Roermond	1,60	18,9	1,12
Heerlen	2,16	28,9	0,98
Maastricht	1,88	19,3	1,03
Middelburg	1,78	21,7	1,04

9) Voor de samenstelling van deze lijst wordt verwezen naar Wever, op cit., 1984.

Tabel 5. Uitschrijvingen per jaargang en Kamerdistrict als percentage van het totaal aantal inschrijvingen per jaargang

District	Jaargang			Totaal
	1970	1975	1980	
Leeuwarden	58,3	48,4	21,8	37,9
Veendam	61,7	52,5	41,9	51,5
Meppel	59,9	49,5	26,3	40,4
Hengelo	54,2	42,3	24,5	38,1
Harderwijk a)	58,9	44,9	19,9	37,0
Zutphen a)	54,2	39,9	17,3	33,1
Arnhem	58,2	46,3	25,8	40,6
Nijmegen	69,1	51,7	21,4	43,9
Tiel	55,6	49,1	24,9	38,9
Amersfoort	64,3	49,1	27,1	42,9
Haarlem	65,8	52,1	27,9	47,3
Rotterdam	71,0	60,6	39,5	54,3
Vlaardingen	73,8	61,1	30,6	51,0
Gouda	53,0	45,1	28,8	39,6
Waalwijk	52,7	47,7	23,8	38,0
Breda	62,3	46,5	28,9	43,7
Tilburg	66,0	50,2	27,4	45,2
Den Bosch	57,3	45,3	23,7	38,2
Venlo a)	61,4	40,0	18,8	36,1
Roermond	62,1	53,1	24,1	42,1
Heerlen	60,9	52,6	21,4	40,8
Maastricht a)	59,7	44,7	16,2	39,3
Middelburg	58,4	51,7	26,4	41,5
Totaal	61,9	49,6	26,6	42,8

a) Voor de meeste districten is de situatie per 1 januari 1983 opgenomen. Voor de aangeduide districten was dit echter medio 1982. Voor die districten is het aantal uitgeschreven bedrijven derhalve iets onderschat.

en anderzijds Waalwijk en Breda is echter niet te verwaarlozen. Van de in 1970 opgerichte bedrijven was in de twee eerstgenoemde districten op 1 januari 1983 al weer 73,8 resp. 71,0% uitgeschreven. Voor Waalwijk en Breda was dit 52,7 resp. 62,3%.

Bezien we de drie jaargangen samen dan komen Zutphen, Venlo, Harderwijk, Leeuwarden, Waalwijk, Hengelo, 's-Hertogenbosch en Tiel tot het beste resultaat. Veel uitschrijvingen tellen drie van de vier Randstaddistricten (*niet* Gouda), alsmede enigszins verrassend Veendam. Uit deze opsomming kan worden afgeleid dat het niet zo is dat veel oprichtingen steeds samengaan met veel uitschrijvingen. Enkele hekkesluiters bij de oprichtingen slagen er echter wel in via een gering aantal uitschrijvingen om hun achterstand voor een deel te compenseren. Dit geldt voor Leeuwarden, Meppel, Hengelo, Arnhem en Heerlen. Grote uitzondering onder de probleemgebieden is Veendam.

Een tweede conclusie betreft de situatie in de districten Rotterdam, Vlaardingen en Haarlem. Deze districten sloegen, zij het Haarlem in mindere mate, een goed figuur bij de oprichtingen en bij de oprichtingenstructuur. Maar blijkbaar schort er in deze gebieden het een en ander aan het produktiemilieu, gelet op de hoge sterfte onder de nieuwe bedrijven.

Oprichtingen en uitschrijvingen: saldo

Omdat én het aantal oprichtingen én het aantal uitschrijvingen regionaal verschilt, is ook het saldo van oprichtingen en uitschrijvingen berekend en gerelateerd aan de bevolkingsomvang (tabel 6). Het aldus verkregen resultaat wijkt in een enkel opzicht af van dat bij uitsluitend de oprichtingen. Bezien we de drie jaargangen samen dan komen Waalwijk, Amersfoort, Gouda, Tiel, Roermond en Breda als beste uit de bus. Gunstige scores zijn er ook voor Tilburg, 's-Hertogenbosch, Middelburg en Harderwijk. In het algemeen wordt door de combinatie van oprichtingen en uitschrijvingen de positie van de districten in de Halfwegzone aanzienlijk versterkt. Daarentegen vallen de meer verstedelijkte districten in het Westen (Rotterdam, Vlaardingen, Haarlem) sterk terug. Van de Westelijke districten weet Gouda zich echter uitstekend te handhaven in de top van de ranglijst. Dat buiten het Westen niet alles kommer en kwel is, laat Roermond zien, ook al lijkt het daar structureel minder goed te zitten. Toch is er voor districten als Hengelo, Arnhem, Nijmegen en Meppel weinig reden tot juichen. Men moet al een zeer groot optimist

Tabel 6. Het aantal oprichtingen minus het aantal uitschrijvingen per 10.000 inwoners, per jaargang en per Kamerdistrict

District	Jaargang			Totaal
	1970	1975	1980	
Leeuwarden	3,2	5,0	11,5	6,7
Veendam	4,0	5,5	6,5	5,4
Meppel	3,6	6,0	13,5	7,9
Hengelo	5,6	7,9	13,0	9,0
Harderwijk	5,5	10,5	17,8	11,7
Zutphen	4,9	10,9	16,5	11,0
Arnhem	4,8	7,9	13,1	8,7
Nijmegen	4,3	7,1	15,0	8,9
Tiel	6,1	11,5	21,9	13,6
Amersfoort	6,5	13,6	22,6	14,6
Haarlem	6,2	10,4	16,6	11,1
Rotterdam	4,2	9,2	17,2	10,2
Vlaardingen	4,2	6,9	16,7	9,5
Gouda	8,5	13,0	20,8	14,5
Waalwijk	8,6	12,7	23,3	15,3
Breda	6,7	10,2	18,9	12,4
Tilburg	5,7	11,2	17,6	11,7
Den Bosch	6,3	9,3	18,5	11,7
Venlo	4,9	11,5	16,7	11,2
Roermond	6,9	9,8	23,0	13,5
Heerlen	5,1	7,5	14,1	8,7
Maastricht	7,2	10,0	15,9	11,1
Middelburg	6,0	8,8	18,3	11,3
Totaal	5,3	9,0	16,6	10,4

a) Zie de toelichting bij tabel 5.

zijn om voor Leeuwarden en Veendam te juichen. Een combinatie van relatief weinig oprichtingen en veel uitschrijvingen maakt dat Veendam de trieste eer te beurt valt om als rode-lantaarn-drager te mogen fungeren.

Samenvatting

Als troost kan door de Kamerdistricten die in het bovengeschetste plaatje niet tot de koplopers behoren, worden aangevoerd dat dit plaatje niet alles zegt. Slechts een (groot) deel van de marktsector is in het onderzoek betrokken. Bovendien zou het best kunnen zijn dat er een ander beeld zou zijn ontstaan indien niet was gewerkt met het aantal oprichtingen, maar met de daarmee gemoeide arbeidsplaatsen 10).

Ondanks deze beperkingen, waaruit desgewenst troost kan worden geput, is toch een vrij duidelijk beeld van de regionale variatie in het aantal bedrijvenoprichtingen ontstaan. Het is een beeld dat misschien niet steeds overeenstemt met de verwachtingen, en dat vele vragen oproept naar de oorzaken daarachter. Daarvan kan nu al gezegd worden dat de verklaring voor deze verschillen niet eenvoudig zal zijn. In dit verband kan worden gewezen op de aanzienlijke verschillen die er binnen het Noorden en in de provincie Limburg bestaan. Anderzijds leveren juist dergelijke verschillen een uitdaging op. Want waarom zou het niet mogelijk zijn om het aantal oprichtingen in Veendam te laten toenemen, als dit in Meppel wel lukt? Als Tiel veel oprichtingen kent, is dat dan in het aangrenzende Nijmegen onmogelijk? Als Roermond zeer veel oprichtingen kent, is er dan helemaal geen hoop meer voor Heerlen?

E. Wever

10) Vooralnog is het niet mogelijk bij gebrek aan gegevens de analyse uit te voeren met behulp van werkgelegenheidsgegevens. In de onder noot 1 genoemde rapporten is overigens wel ingegaan op het uiteindelijk door de overgebleven bedrijven gecreëerde aantal arbeidsplaatsen.